

TEREZA ŠVEJCAROVÁ: Hledání ztraceného druhu

Tereza Švejcárová se společně s kolegou Tomášem Ouhelem zasloužila o znovobjevení v přírodě domněle vyhynulého druhu vzácného loskutáka niaského, jehož divokou populaci objevili v roce 2015 v Indonésii. Výsledky jejich výzkumu též vedly k zařazení tohoto ptáka jakožto samostatného druhu, neboť byl dříve považován za poddruh známého loskutáka posvátného.

V současné době dělá Tereza Švejcárová doktorát z ekologie na Fakultě životního prostředí ČZU. Od roku 2012 spolupracuje se Zoo Liberec na ochrannářských projektech v Indonésii věnovaných především ohroženým druhům pěvců. Jakožto členka neziskové organizace Lestari se také zaměřuje na

ochranu ohrožené indonéské fauny a problematiku palmového oleje. Je vášnivou cestovatelkou, především v zemích třetího světa.

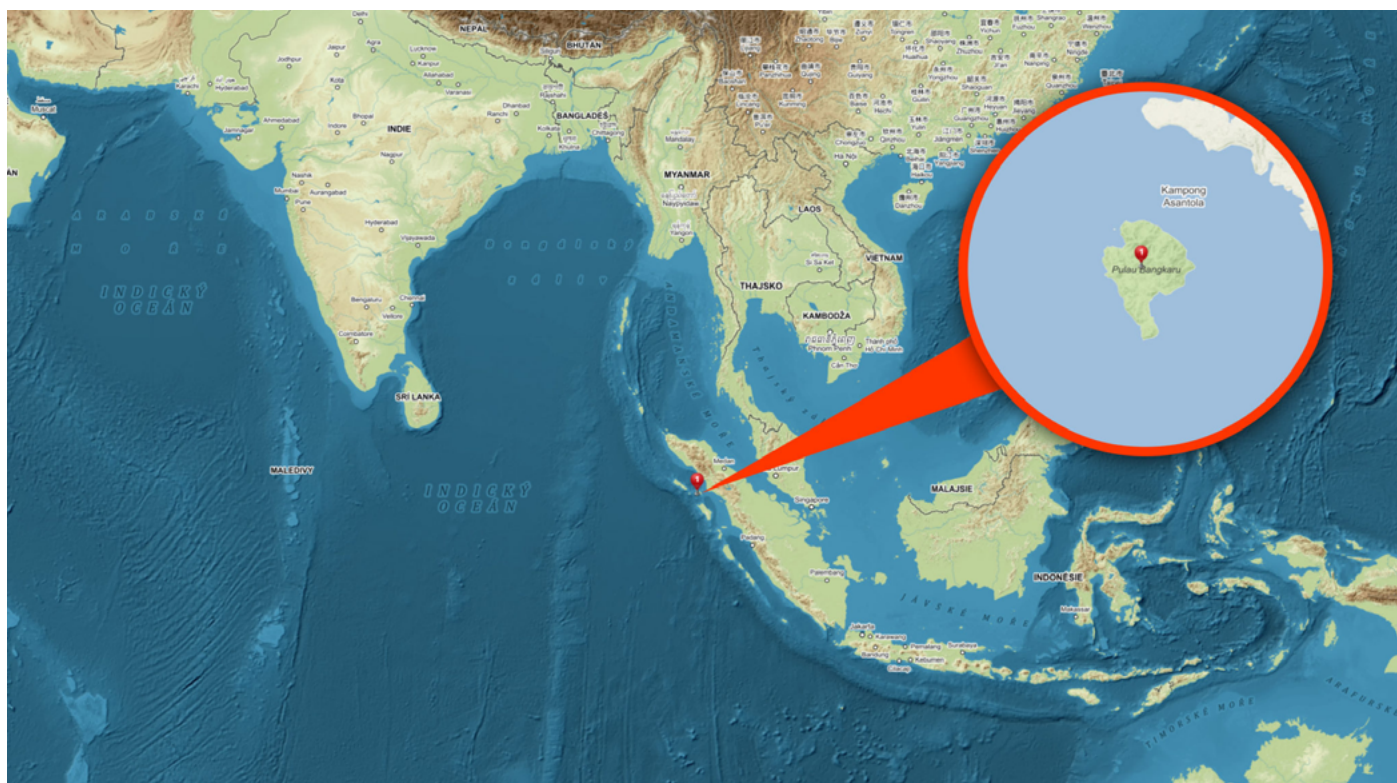
A na nás si v novém roce udělala čas, aby si s námi popovídala o loskutácích a celém jejich senzačním výzkumu.

Má první otázka by byla trochu obecnější – jakým způsobem jste se dostala k výzkumu loskutáků a co přesně Vás vedlo k tomu, že jste se zaměřila právě na tento druh?

K ochrannářské práci v Indonésii jsem se dostala přes Zoo Liberec zhruba před 6 lety, kdy jsme na ČZU dostali možnost podílet se na stavbě záchraného centra pro sojkovce dvoubarevé na Sumatře. Odjela nás tam parta studentů, se kterými jsme v průběhu letních prázdnin položili základy záchraného cen-

tra. Celý projekt byl úspěšný především v tom, že se hodně z nás do ochrany zapálilo natolik, že jsme v oblasti nadále aktivní. Kromě výzkumu sojkovců a jejich ochrany začali jiní kolegové chránit outlo-ně apod. Dalším cílovým druhem, na který se měla stanice v té době soustředit, se stal loskuták nias-ký (podle oficiální české taxonomie loskuták velký – *Gracula robusta*). V té době se jednalo o poddruh loskutáka posvátného *Gracula religiosa*.

se ale ukázala determinace těch kýžených loskutá-ků niaských. Trh s pěvci je v Indonésii enormní co do počtu druhů i jedinců. Ptáci jsou transportováni z ostrova na ostrov a urazí za svůj mnohdy krátký život větší vzdálenosti než průměrný Indonésan. Loskutáci jsou pro svou schopnost napodobovat lidskou řeč velmi oblíbení a cenění, tudíž je člověk potká v hojných počtech na všech ptačích trzích. Informace o tom, jak loskuták niaský ve skuteč-

Pás Barusanských ostrovů podél západního pobřeží Sumatry s vyznačeným ostrovem Bangkaru, který ve výzkumu loskutáků niaských sehrál klíčovou roli.

Podnět k jeho ochraně jsme dostali od světových odborníků pod EAZA a dalšími organizacemi. Tento loskuták, údajně výrazně větší než loskuták po-svátný, byl po desetiletí v hledáčku chytačů ptáků z celé Indonésie. Indonésani totiž věří, že se naučí mluvit lépe než jiní loskutáci. Ve chvíli, kdy jsme se s kolegy ze Zoo Liberec o problému dozvěděli, si odborníci mysleli, že v přírodě jsou už zcela vychy-tání a zbývá možná posledních pár jedinců v domá-cích chovech roztroušených v oblasti Sumatry. Cí-lem projektu bylo shromáždit tyto poslední jedince a vytvořit záchovnou populaci v zajetí. Problémem

nosti vypadá, se napříč literárními zdroji tak liší, že v podstatě nebylo možné se o tyto informace opírat. Dalším zásadním problémem se ukázalo také sys-tematické zařazení tohoto taxonu. I u tohoto pro-blému literární zdroje zklamaly: co autor, to názor, zda se jedná o druh nebo poddruh. Tato otázka je zásadní nejen v prevenci hybridizace odlišných ta-xonů v záchovném programu, ale také v získávání financí na ochranářské aktivity (poddruh sponzory moc nebere). Zásadním prvním krokem v jakékoli další aktivitě se tedy stal výzkum zaměřený na re-vizi taxonomie, zmapování volně žijících populací

a trhu s těmito pěvci. Možnost tento výzkum udělat jsem dostala od Tomáše Ouhela (koordinátora in-situ projektů Zoo Liberec) v roce 2015. Zaměřili jsme se na celý pás ostrovů podél západního pobřeží Sumatry, ve starší literatuře je označován jako Barusanské ostrovy.

To musela být fascinující zkušenost! V praxi to tedy znamenalo, že jste na ostrovech vyhledávali volně žijící jedince různých populací a odebírali vzorky pro analýzu DNA? Předpokládám, že dohledat chycené ptáky v zajetí na trzích a přímo u lidí doma tak náročné nebylo. Jak obtížné ale bylo takového loskutáka vystopovat v indonéské divočině? A jak to vlastně na Barusanských ostrovech vypadalo?

V praxi to vypadalo tak, že jsme si na dané lokalitě půjčili motorku, projížděli vesnicemi a pokoušeli

se najít loskutáky v zajetí. Indonésané je mají většinou umístěné viditelně před domem, takže v tom takový problém nebyl. Problém nastal s určením původu daného jedince. Ostrovy jsou sice velmi špatně dostupné, ale trh s ptáky to nijak zvlášť neovlivňuje. Na ostrovech tak najdeme loskutáky ze Sumatry i sousedních ostrovů, při troše štěstí možná i z pevninské Asie. Jednotlivé taxony loskutáků se dramaticky liší svou pořizovací cenou (od 1 000 Kč až po sumy přesahující 70 000 Kč), rozeznávat je umí málokdo, a proto někdy i sami majitelé netuší, co v kleci vlastně mají. Většinou člověka urputně přesvědčují, že mají právě ten nejméně častý a tím pádem i nejcennější taxon. Proto jsme se primárně zaměřili na samotné chytače ptáků a do výzkumu zařadili jedince, u kterých byla šance, že se spleteme, nejmenší. Dalším poměrně obtížným krokem bylo přesvědčit majitele, aby nás nechal zvíře změřit a odebrat mu krev. Tuto část procesu, mnohdy trvající několik hodin, měl na starost kolega Tomáš.

S kamarádem Martinem Starým, který mi pomáhal v první části výzkumu.

K prvnímu objevu volně žijících loskutáků jsme došli tak trochu náhodou přímo na ostrově Nias. Narazili jsme na jedince drženého v kleci, který nám už jen „okometricky“ přišel poměrně větší než loskutáci, které jsme viděli dosud, a domnívali jsme se, že by to mohl být TEN loskuták niaský, který je na pokraji vyhynutí. Zapředli jsme hovor s jeho majitelem, který jen tak mezi řečí utrousil, že jeho loskutáka několikrát denně přilétají navštěvovat dva volně žijící jedinci. Pohádek už jsme v tu dobu slyšeli tolik, že jsme si jen vyměnili skeptické pohledy

stupnost jsme se záhy na ostrov vypravili. Jedná se o takový „Avatar“, ostrov pokrytý výlučně deštným lesem a zčásti mangrovy, který ve své historii nikdy nebyl obydlen.

Když jsem začala jezdit do Indonésie, byla jsem si zhruba vědoma míry, do které je její příroda zdevastována. Příjezdem na Bangkaru jsem to ale opravdu pochopila. V lese na Sumatře by člověk zvířata pohledal. Tisíce pěvců jsou chytány pro uspokojení trhu s domácími mazlíky, určité procento je i kon-

Loskuták z ostrova Simeulue.

a pokračovali v hovoru. Jenže oni najednou opravdu dva loskutáci přilétli. To byla první vlaštovka, která nám dala naději, že možná ještě bude co zachraňovat „in situ“. Přes opatření, která jsme na místě uvedli v chod, bohužel zhruba po roce někdo tyto dva exempláře chytil. V tu dobu už jsme ale měli jinou naději. Majitel dvou loskutáků, kteří byli k nerozeznání od loskutáků niaských, nám urputně tvrdil, že jeho dva mazlíci jsou z ostrova Bangkaru, patřícího do souostroví Banyak, a že od malička chová jen ptáky z tohoto ostrova. Přes velice obtížnou do-

zumováno. Na Bangkaru jsem si opravdu trochu přišla jako ve virtuální realitě. Divoké pobřeží střídají bílé pláže, na které každý den připlouvají klást vejce mořské želvy, a les je opravdu plný života.

Hned ráno jsme vyrazili do lesa s místními rangery. Po několika hodinách hledání, pískání a probíjení se hustým lesem se najednou objevila celá skupina loskutáků. Ani jeden nejsme fotograf, takže nejvíc jsme se nakonec zapotili nad dokumentací tohoto objevu, protože loskutáci se pohybují v nejvyšším

stromovém patře. V přírodě byl loskuták niaský viděn naposledy ve 30. letech. Od té doby se ho žádnému vědci najít nepodařilo. Ostrov je v současné době chráněn za pomoci Zoo Liberec, která na ochraně spolupracuje s další indonéskou neziskovkou.

Ostatní ostrovy Barusanského pásu už tak idylické nejsou... Osídlení na Niasu má dlouhou historii, což se projevilo na místní fauně i flóře. Nejsevernější ostrov Simeulue, který je zajímavý vysokou mírou endemismu, je také poměrně hustě obydlený. Další opravdovou divočinou je tzv. Madagaskar jihovýchodní Asie – Mentawajské souostroví. Nejsever-

ságové palmy jako jeden z hlavních zdrojů potravy. Součástí jídelníčku ale tvoří i prasata, chovaná velmi extenzivním způsobem v polobažinách ostrova. Jeden z opravdu nezapomenutelných zážitků se mi stal právě na Siberutu. Půjčili jsme si s kolegou kánoi vydlabanou z kmenu a rybařili kousek od břehu. Za tmy jsme se vraceli zpátky, když jsem si všimla, že při každém záběru pádla rozsvěcím vodu kolem sebe. To bylo moje první setkání se světélkujícím planktonem.

Na moment jsem se s Vámi úplně přenesl na ostrov Bangkaru a cítil vzrušení z tohoto úžasného objevu. Věděli jste tedy ihned,

První loskutáci niaští po 70 letech na ostrově Bangkaru.

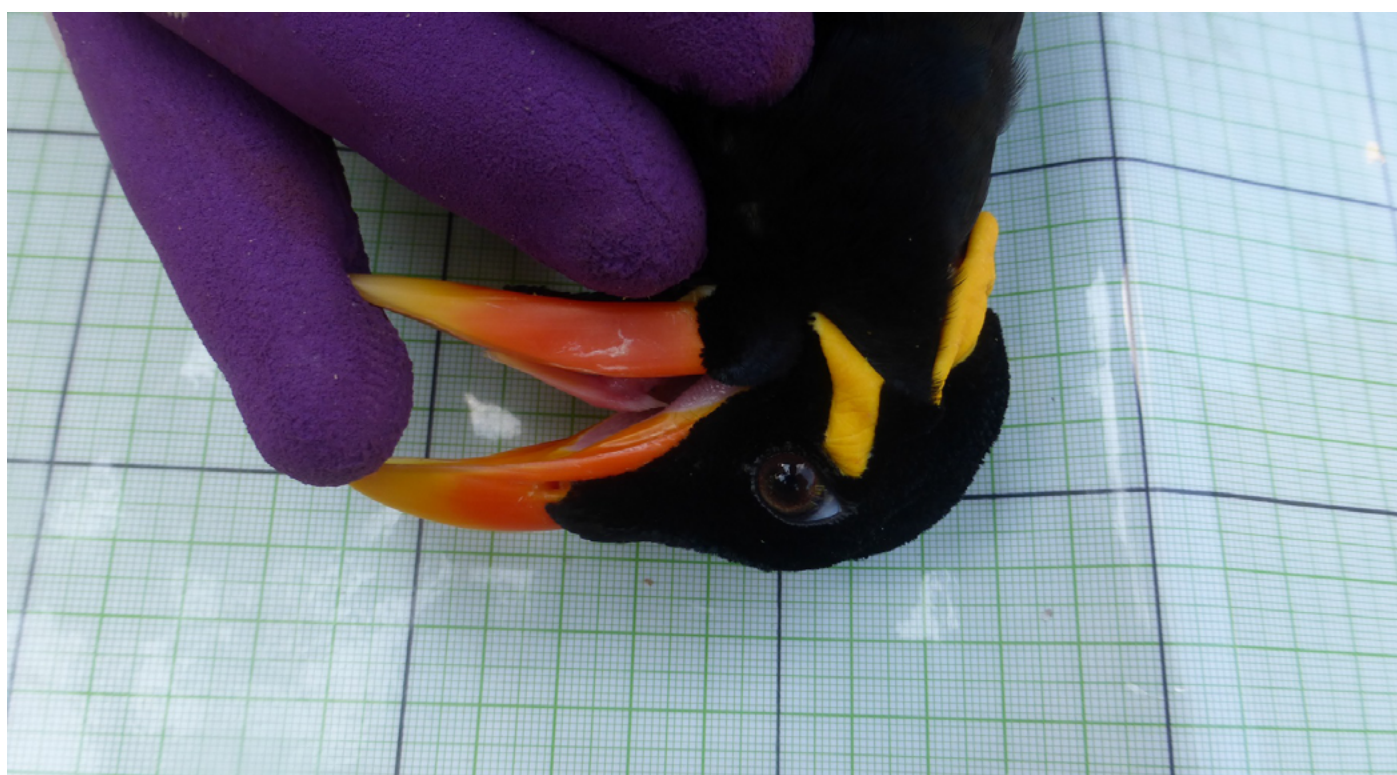
nější ostrov Siberut má několikatisícovou populaci, která je ale stále do velké míry rozeseta po tamním deštném lese. Na ostrovech v podstatě neexistuje žádná infrastruktura, lidé se dostávají z místa na místo pomocí kánoí. Na ostrovech najdeme původní domorodé obyvatelstvo, které do značné míry stále udržuje původní zvyklosti – lov s použitím jedových šípů, velmi primitivní způsob rybolovu,

že jde o loskutáky niaské, nebo jste museli zdejší ptáky podrobit podrobnější analýze? Pokračovali jste po nalezení této populace v hledání dalších míst potenciálního výskytu? A je kromě současné ochrany lokalit na Bangkaru vyvíjena nějaká další aktivita, například z hlediska opětovné reintrodukce tohoto druhu na nová území?

V době, kdy jsme se dostali na Bangkaru, výzkum probíhal už nějaký ten měsíc, tudíž jsme už měli podrobnější představu o tom, jak loskutáky rozeznávat. Porovnání jedinců z Bangkaru držených v zajetí s loskutáky niaskými nám prozradilo, že se jedná o stejný taxon. Fotodokumentaci z ostrova jsme poslali odborníkům z organizací, jako je BirdLife International, kteří zkoumali exempláře loskutáků niaských ve světových muzeích. Ti nám objev rovněž potvrdili. V dalším hledání jsme pokračovali. Hned jako první se nabízel sousední ostrov Tuangku, ale ten je na rozdíl od Bangkaru obydlený a podle zpráv místních už tam byli loskutáci vychy-

táci, vedle několika endemitních poddruhů, se na nich v minulosti vyskytovali. Oba ostrovy jsou neobydlené, ale od hlídače telekomunikačního vysílače se kolega dozvěděl, že před pár lety na ostrovy připluli chytači ptáků, údajně až z Jávy, a všechny loskutáky vychytali. Existuje ještě jeden ostrov, kde by loskutáci niaští mohli přežívat. Na ostrov je velmi obtížné se dostat a je to v plánu společně s dalším výzkumem, kdy se plánují zaměřit na rozdíly ve vokalizaci.

V současné době probíhá ochrana in situ právě na Bangkaru, kde je situace velice specifická, právě

Loskuták niaský zblízka.

táni. Při navazujícím výzkumu mám určitě v plánu podívat se na odlehlejší části ostrova a pořádně je prozkoumat. Ostatní ostrůvky souostroví nemají dostatečnou plochu deštného lesa, tudíž nemohou podpořit ani malou populaci loskutáků. Kolega Tomáš Ouhel podnikl výpravu na dva malé ostrůvky Babi a Lasia. Ty jsou zajímavé především tím, že je od okolních ostrovů odděluje velmi hluboké moře, a byly tak po velmi dlouhou dobu izolovány. Losku-

proto, že ostrov není obydlený a jedná se o chráněné území. Ostatní útočiště loskutáků v rámci Barusanského pásu bohužel tuto výhodu nemají a ochrana volně žijících populací je tam velice komplikovaná. V delším časovém horizontu je v plánu vytvořit birdwatcherský program na ostrově Si-meulue a ze současných chytačů udělat průvodce a rangery v jedné osobě. Vytvoření záchovných populací v zajetí je další z priorit, které v rámci pro-

jektů máme. Pilotní roli bude pravděpodobně hrát zoologická zahrada na Jávě a v případě úspěchů by bylo určitě skvělé, kdyby se ohrožené taxony loskutáků dostaly i do evropských zoologických zahrad, kde je odborná úroveň chovatelů velmi vysoká.

proces, pro který je potřeba mít stabilní základnu jedinců držených v zajetí. Místa, kam by se loskutáci vypouštěli, musí být důkladně vybrána, musí být efektivně chránitelná atd. Ostrovy jako Lasia a Babi se jeví jako ideální místo pro případné reintroduk-

Dokumentace z místních trhů s ptáky.

V současné době je pravděpodobně většina loskutáků držených v Evropě dovezena z Thajska, kde se vyskytují dva poddruhy (které nebyly revidovány a může se jednat o samostatné druhy), a ty byly v posledních 15 – 20 letech vzájemně hybridizovány. Loskutáci v zoo tudíž nemají z hlediska ochrany druhů žádnou cenu a bylo by vhodné je nahradit taxony, které čelí bezprostřední hrozbě vyhynutí. Jakékoliv reintrodukce/repatriace jsou velice dlouhý

ce/repatriace, bohužel nemáme ve výzkumu žádné jedince původně pocházející z těchto lokalit, tudíž nevíme, jaký taxon se tam vyskytoval.

Z vašeho vyprávění je zcela zřejmé, že výzkum a ochrana loskutáků je v Indonésii přinejmenším kontroverzním tématem pro místní obyvatele, neboť měli z odchytů exotických ptáků dlouhá léta živobytí. S jakým přístu-

Na Mentawajských ostrovech s místními obyvateli.

pem, jste se setkali u místních lidí? Jak se lidé tvářili na váš výzkum a dotazy, když jste pátrali po odchycených loskutácích? A jakou formou vlastně fungovala domluva? Nemáte nějakou takříkajíc veselou (nebo naopak neveselou) historku ze zákulisí?

Jakákoliv ochrana pěvců je bohužel v Indonésii sporným tématem. Paradoxně i pro mě... Na aktivitu typu zabíjení slonů pro slonovinu nahlížíme čistě negativně, chov ptáků je ale přece krásný koníček. I přesto, že se tématu už nějakou dobu věnuji a vím, jak extrémní dopady má chov pěvců v Indonésii na volně žijící populace, je pro mě těžké ho odsuzovat. Představím si běžného Indonésana, který má svoji šámu v kleci, jednou za pár dní se sejde s jinými majiteli stejného druhu, shromáždí svoje chovance,

majitelé popovídají, šámy si zazpívají... Indonésani moc koníčků, jak je známe my, nemají a zakazovat jim chov ptáků, který kvete i ve společnostech evropského typu, je složité a do značné míry pokrytecké. Jediným řešením je naučit místní sofistikovanější chovatele pěvce množit a zmenšit tak tlak vyvíjený na volně žijící populace. Vzhledem k tomu, že 99% pěvců pochází z volné přírody, bude jejich množení opravdovou výzvou, která pravděpodobně nebude při prvotní snaze rentabilnější než vybrání mláďat z hnízda nebo chytání na lep. Ochránáře tedy čeká opravdu složitý úkol: přesvědčit místní, že současné tradice nejsou udržitelná cesta a že ptáky lze docenit, i když nebudou zavřeni v malé klícce. Většina neziskovek věnujících se ochraně logicky cílí na vzdělávání dětí, potažmo jejich rodičů.

O tom, jak hluboko je tradice držení pěvců v klecích zakořeněná, svědčí i reakce místních na náš výzkum. V podstatě nikdy jsme se nesetkali s negativním přístupem (nepočítám nespočet nesouhlasů majitelů k zařazení jejich loskutáků do našeho výzkumu). Drtivá většina majitelů, včetně chytačů a prodejců na trzích, nám ochotně sdělila, odkud zvíře mají (více či méně přesné informace), jak a kde ho chytili, nebo jak často chodí pytláčit. Loskuták má v Indonésii v porovnání s ostatními často chovanými druhy poměrně vysokou cenu a jeho chov je prestižní záležitostí. Majitelé jsou tak na svoje chovance náležitě pyšní (a opatrní).

Tomáš umí perfektně indonésky, tudíž veškerou, mnohdy vyčerpávající, komunikaci měl na starosti on. V místech, kde ke komunikaci indonéština nestačila (Mentawajské ostrovy), jsme využili „překladače“. U nejveselejší historky ze zákulisí jsem bohužel/bohudík nebyla. Zažil ji právě kolega, který se určitě nebude zlobit, když ji dám k dobru. Na souostroví Batu v začátcích výzkumu měřil loskutáka, zároveň mu odebral několik pírek. Majitelka ho později našla a ztropila srdceryvnou scénu, že její loskuták po jeho odchodu umřel a že požaduje, aby jí za něj zaplatil příslušnou částku. Kolega ji doprovodil domů, kde byla pouze klec politá poměrně velkým množstvím krve. Paní tedy zřejmě s vidinou lehkého výdělku obětovala slepici, jejíž krev použila k dokreslení hororové scény. Slepice budiž považována za nutnou oběť na oltář vědy.

Zmiňovala jste se o navazujícím výzkumu a návratu do Indonésie. K tomu mě napadá velice oblíbená otázka na pracovních pohovorech – kde vidíte sebe a svou vědeckou činnost v blízké i vzdálenější budoucnosti? Máte kromě navazujícího výzkumu loskutáků nějaké další plány, cíle nebo sny?

V současné době dělám doktorát na Fakultě životního prostředí ČZU v Praze. Výsledky, které přinesl morfometrický a genetický výzkum, budu prokazovat ještě z pohledu bioakustiky. Mám naplánováno několik výjezdů, první pravděpodobně letos v létě. Moc se těším na to, že konečně strávím více času v lese. Doteď to bylo především objíždění Indonésie, takže motorka, vesnice a trhy. Nynější výzkum se zaměřuje na zbývající populace na jednotlivých ostrovech. Pomocí analýzy jejich vokalizace budu zkoumat, zda jsou mezi populacemi rozdíly. Dále budu zjišťovat, jestli u loskutáků existuje hlasová specifita na úrovni jedince. V případě, že by bylo možné rozpoznávat jedince pouze z nahrávek, znamenalo by to nejen prostor k dalšímu výzkumu, ale především by bylo poměrně snadné zjišťovat početnost jednotlivých populací. Dále bych se případně ráda zaměřila na hnízdní ekologii a etologii, ale to je zatím opravdu spíše dlouhodobý cíl.

Mockrát děkuji za Váš čas a všechny odpovědi a za Avifaunu přejeme co nejvíce úspěchů ve Vaší budoucí vědecké činnosti!

Ptal se Martin Vlk Mrňous